

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 4. 07. 2019. године, изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Невене Милановић под насловом „**Од конзумирања алкохола до културне концептуализације пијења: антрополошко истраживање на примеру популације младих у Београду**“. Пошто смо прегледали и оценили добијену дисертацију подносимо следећи

Извештај о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Невена Милановић је рођена у Београду 1987. године, где је и завршила основну школу и Трећу београдску гимназију. На основним студијама на Одељењу за етнологију и антропологију дипломирала је 2011. године са просечном оценом 9.49. Исте године је уписала мастер студије и 2013. године дипломирала са просечном оценом 9.57. Невена Милановић је докторанткиња на Одељењу за етнологију и антропологију, од 30.06.2017. године ради као асистенткиња на истом одељењу, од 7.07.2017. изабрана је у звање истраживач –сарадник. Добитница је награде за најбољи мастер рад на истом одељењу за школску 2012/13 годину, као и две стипендије: Доситејеве стипендије Фонда за младе таленте Републике Србије (2011/12) и Државне стипендије Републике Србије (2009/10).

Учествовала је на више семинара у земљи и иностранству, као и на националним и међународним конференцијама. Радила је као координаторка на пројектима, едукативно-трибински програмима радионичарског типа и учествовала у организацијама научних скупова.

До сада је објавила следеће радове:

2018. „Нови живот кафане: дисолуција ’сјајног трећег места’“, Београд, Етноантрополошки проблеми 13 (4), 2018: 971-985.

2018. „Нови живот кафане: дисолуција 'сјајног трећег места'“, апстракт, књига апстраката: Национални научни скуп „Антропологија музике“, ур. Стајић, Младен, Институт за етнологију и антропологију, Филозофски факултет, Београд: 12-12.

2017. Хроника поводом скупа „Викенд нематеријалног културног наслеђа“, одржаног на Филозофском факултету 17. децембра 2016. године, Београд, Етноантрополошки проблеми 12 (1), 2017: 283-285.

2016. „О алкохолу и пијењу са „друштвене“ стране: од социо-медицинског приступа до културе пијења“, Антропологија 16 (1): 89-102.

2016. „Културне и социјалне димензије пијења: теоријско становиште и прелиминарна разматрања родних аспеката у српском друштву“, Београд, Феминистички форум Филозофског факултета: изабрани радови из студија рода, ур. Секулић, Нада и Радоман, Марија, Институт за социолошка истраживања, Филозофски факултет: 308-325.

2014. Репродуктивне политике у Србији на почетку 21. века, Београд: Задужбина Андрејевић

2014. Хроника поводом научног скупа Етнос, религија и идентитет: научни скуп у част Душана Бандића, одржаног 11. и 12. априла 2014. године на Филозофском факултету у Београду, Београд, Гласник Етнографског музеја 78: 207-210.

2014. „Православни дискурси о репродуктивним политикама у Србији након 2000. године“, апстракт, књига апстраката: "Етнос", религија и идентитет: научни скуп у част Душана Бандића, ур. Радуловић Лидија и Илдико Ердеи, Одељење за етнологију и антропологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду: 30-30.

2013. „Основне компоненте репродуктивних политика у Источној Европи и Србији“, Београд, Етнолошко-антрополошке свеске н.с. 11 (22), 2013: 27-40.

Кандидаткиња говори енглески језик а завршила је и почетни ниво знања руског језика.

Предати рукопис дисертације „**Од конзумирања алкохола до културне концептуализације пијења: антрополошко истраживање на примеру популације младих у Београду**“ има укупно 177 страна основног текста као и пратеће прописане техничке елементе, (насловне стране на српском и енглеском језику, подаци о комисији, резиме на српском и енглеском језику, садржај, биографију и ауторске изјаве). Основни текст дисертације се састоји од Увода, четири поглавља, Закључка. Садржај дисертације: 1. Увод; 2. Историјски и социо-културни контекст. Конструкција пијења као друштвеног проблема; 3. Теоријски приступи и методолошки поступак, ово поглавље садржи четири потпоглавља: Позитивистичке насупорт социо-конструктивистичких теорија о конзумацији алкохола у друштвеним наукама; Антрополошке теорије о алкохолним пићима и конзумација алкохола; Млади као

циљна група; антрополошки приступ проучавању младих и култури пијења; Методолошки оквир и методе истраживања; 4. Интерпретација и анализа материјала, садржи четири потпоглавља: Етноекспликације пића и пијења; Места, неместа и прилике пијења; Стили пијења; „Нови живот“ кафана; 5. Закључак.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања у докторској дисертацији кандидаткиње Невене Милановић је културна концептуализација пијења алкохола међу младима у Београду из антрополошке перспективе. У друштвеним и хуманистичким наукама постоје бројни радови на тему конзумирања алкохола и алкохолизма будући да се ради о евидентно великом друштвеном проблему, посебно, последњих пар деценија, проблему прекомерне конзумације алкохола међу младима почев од адолесцентског узраста. У овој дисертацији кандидаткиња, не оспоравајући да је пијење младих један од друштвених проблема, приступа истраживању пијења из антрополошке перспективе као културним праксама које се одигравају у различитим контекстима, имају различите форме и значења кроз које се изграђује колективни и лични културни идентитет. Заједничко пијење међу младима је важно за стварање осећаја комуналног идентитета, они пију у групи пријатеља који деле иста искуства и интересовања. Кроз праксе пијења и осмишљавање стилова пијења и опијања, постављају границе које их разликују од других, истичући променљивост и флексибилност идентитета родних, (под)културних, генерацијских и класних. Циљ емпиријског истраживања је био да се на основу субјективних искустава младих у свакодневном животу проуче начини на које млади врше културну концептуализацију пијења и опијања, с једне стране, усвајајући друштвене норме које одређене обрасце пијења одређују као нормалне и ексцесивне, с друге стране, за младе је пијење и опијање вид задовољства и провођења слободног времена, као и начин да оспоре владајуће норме. Налазећи се у процесу конструкције идентитета, често и у конфузији, прекомерно пијење често омогућава место у групи вршњака и искуство одрастања и сазревања. Пијење је неизоставан део без којег нема забаве, дружења, обележавања неких за њих важних догађаја, било да су то прославе рођендана, журке, ноћни изласци, љубавна разочарења или животни успеси.

Да би разумели димензије овог социјалног проблема међу младима није довољно, како сматра кандидаткиња, проучавати пијење само као патолошку појаву, већ покушати да се кроз антрополошко истраживање разумеју значења која млади приписују праксама

пијења, које најчешће резултира опијањем, а које поједини млади веома често не перципирају као лични и друштвени проблем већ га, како се може видети у њиховим наративима, нормализују и приказују као прихватљиво понашање. Дакле, посматрајући и истражујући искуства младих током конзумације пића, у односу на место на коме пију, друштво са којим пију, које пиће конзумирају, на који начин и у којој количини (да ли пију умерено или екцесивно, пијење ради опијања, викенд пијење) и којим поводом, кандидаткиња нам је предочила социјалне и културне аспекте концептуализације пијења међу младима. Један од циљева истраживања био је и да се, полазећи од претпоставке да млади експериментишу са идентитетима, уочи и покаже повезаност репрезентација индивидуалног и колективног идентитета младих и пракси пијења. Родни, социјални, старосни положај и место у друштву на посебан начин дефинишу, конструишу и артикулишу праксе пијења.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Истраживање културних концептуализација пијења младих заснива се на две полазне претпоставке:

1. Основна претпоставка јесте да пијење алкохолних пића има одређена значења која се у њега уписују, да су, пре свега, друштво и култура важни и одговорни чиниоци за уписивање значењских форми.
2. Идентитети младих конструишу, деконструишу и испољавају на посебан начин посредством пракси пијења. Под праксама пијења кандидаткиња подразумева друштвено прихваћено и дозвољено или одобрено пијење, као и различите форме пијења и опијања које друштво дефинише као проблем.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У уводном делу дисертације представљен је предмет истраживања и циљ истраживања из антрополошке перспективе у односу на досадашња истраживања конзумације алкохола и алкохолизма у другим друштвеним и хуманистичким наукама. Кандидаткиња операционализује пијење алкохола као културну праксу у коју се уписују значења. У уводном делу представљен је садржај појединих поглавља и основна истраживачка питања и проблеми у сваком од њих.

У другом поглављу дисертације су представљене културне и социјалне концептуализације пијења и контекстуализације појмова алкохолизам, зависност, личност, адиктивна личност и идентитет у одређеним историјским периодима. Пре свега, кандидаткиња хронолошки прати и објашњава када је и како дошло до конструкције пијења као друштвеног проблема у западној култури. Бави се законским регулацијама и јавним политикама производње и конзумације алкохола од 18. века и трезвењачким покретима у 19. веку који су их иницирали и довели до прохибиције алкохола у 20. веку. Уједно нас информише о различитим приступима, научним промишљањима и тумачењима конструкције ексцесивног пијења као друштвеног проблема. У овом поглављу је укратко приказан историјски контекст производње и конзумације алкохола у Србији, а детаљније је обрађена законска регулатива и јавне политике актуелне тек последњих пар година.

Треће поглавље под називом „Теоријски приступи и методолошки поступак“ састоји се из четири потпоглавља. Најпре, у првом кандидаткиња одређује своју теоријску позицију разматрајући позитивистичке насупрот социјално-конструктивистичким теоријама о конзумацији алкохола. У другом се бави антрополошким теоријама, прати смену научних парадигми и издваја и детаљније разматра три парадигме: 1) социо-медицински приступ посматрању пијења алкохола у контексту одређене културе, 2) од шездесетих година 20. века смену парадигми од позитивистичких ка аспекту културе пијења, односно, образаца друштвеног понашања који се заснива на интегративним праксама пијења, 3) посмодерне парадигме које пијење алкохола посматрају као праксе у којем се огледају етницитет, родни и класни односи. Наведене теорије представљају оквир за емпиријско истраживање, интерпретацију и анализу етнографског материјала. У трећем потпоглављу кандидаткиња операционализује основне појмове млади и идентитет, идентитетске праксе. На основу различитих пракси пијења могуће је говорити и о различитим вишеслојним и многоструким идентитетима младих.

У четвртом потпоглављу детаљно излаже и описује квантитативни и квалитативни приступ истраживању и методе истраживања. Анкетом или писаним упитником обухваћено је 100 испитаника, комбиновањем питања отвореног и затвореног типа испитаници су одговарали на питања везана за дискурсе о општем и практичном знању о алкохолу, дискурс места пијења, друштвени дискурс, вршњачке групе и родни дискурс. Друго, коришћени су полуструктурирани дубински интервјуи са 12 испитаника и велики број неформалних интервјуа са испитаницима током излазака, значајан извор су белешке са терена и аудио-видео материјал. Дубински интервјуи, као

и неформални интервјуи и разговори имали су за циљ да испитају субјективна искуства и значења која испитаници придају праксама пијења и опијања, местима и неместима пијења и пијанствима као виду социјалног капитала са амбивалентним потенцијалом. Посебну вредност и значај, када је реч о резултатима истраживања, имају методе посматрања и посматрања са учествовањем којима је обухваћено 20 кафана /клубана, два парка, четири кућне журке и четири неформална изласка у град. У овом делу дисертације образложен је детаљно рефлексиван приступ сопствене истраживачке позиције, што представља посебну вредност и предност антрополошког приступа емпијском истраживању.

У четвртом поглављу кандидаткиња анализира прикупљени материјал кроз четири тематске целине: етноекспликације младих о пићу и пијењу, места пијења, прилике и стилове пијења („бинцовање“ и „пијане приче“) и кафане, које завређују посебну пажњу као места лиминалности у којима се конструишу ритуализовани обрасци понашања. Кандидаткиња користи аналитичке концепте образложене у теоријском поглављу: свакодневни дискурс (знања о пићу), праксе пијења, места пијења као простори социјалне интеракције (односно, „идентитетски форуми“ и „идентитетске арене“), идентитет и сопство као променљиве категорије. На основу етноекспликација анализиран је амбивалентан однос већине младих према пићу и пијењу под утицајем концептуализације пијења као друштвеног проблема у јавном дискурсу. На основу разлике у резултатима истраживања категорије младих адолесцената и оних изнад 18. година, кандидаткиња закључује да је пијење пракса која се „учи“ кроз комуникацијске чинове. Појединци овим праксама и стиловима овладавају кроз различите стратегије и перформирање идентитета, било да прибегавају нормализацији пијења или му придају значење неприхватљивог друштвеног понашања у зависности од контекста. Кандидаткиња истиче разлику између места и неместа пијења, прва су културолошки обликовани простори са нормираним и ритуализованим формама понашања, док неместа могу „настати“ било где и у било ком тренутку. Међутим, и једна и друга представљају етнографске арене у којима се уписује значење заједништва и проживљеног искуства. Међу стиловима пијења издвојило се „бинцовање“ као облик ексцесивног пијења најзаступљенији међу истраживаном популацијом, посебно узраста од 18-25 година. Ово је уједно и најекстремнија форма пијења, која младе доводи, како они сматрају, у „контролисани губитак контроле“, а напијање је само по себи циљ. Поглавље о кафанама посвећено је променама у концепцијама београдских кафана које представљају неодвојиви део урбане историје града. Кандидаткиња нуди нову

типологизацију кафана с обзиром на диверзификацију овог јавног места која је присутна у последњој деценији. Кафане, клабане и „оне између“ посматра са аспекта Олденбурговог концепта „сјајног трећег места“ и закључује да дисолуција кафане не значи њен нестанак, већ напротив, богатство нових форми.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Конзумирање алкохола и алкохолизам проучавани су у оквиру различитих дисциплина, бројни и значајни радови су посвећени друштвеном проблему прекомерне конзумације алкохола у популацији младих. Докторска дисертација кандидаткиње Невене Милановић је прва обимнија студија у домаћој антропологији која се бави културом пијења, културним концептима пијења које конструишу млади у Београду. Кандидаткиња је проблематизацији и операционализацији пијења младих, не оспораваћи да је реч о друштвеном проблему, приступила деконструкцији патологизације у намери да покаже на који начин млади граде и осмишљавају сопствене идентитете кроз културне праксе пијења, те да су и они, као и сви други идентитети, флуидни и променљиви у зависности о друштвеног контекста и животних околности. Практике пијења, у зависности од контекста, могу истовремено значити интернализацију и апропријацију владајућих норми у друштву, као и њихово одбацивање. Јавна места и социјалне прилике у којима се алкохол конзумира представљају етнографске арене, а појединац, који је у друштву непрестано укључен у идентитетске процесе, учи се и манипулише вредностима, нормама и значењима која се уписују у пиће и пијење. Остварени резултати су били могући адекватном применом научних метода квалитативног истраживања, дубинским интервјуима, посматрањем и посматрањем са учествовањем, али и квантитативним анкетним налазима који су квалитативно анализирани и тумачени.

Допринос ове дисертације огледа се и у разумевању мотива, норми, вредности које млади приписују праксама пијења и опијања, а етнографски материјал и интерпретација могу да послуже за осмишљавање социјалне политике и акција које би довеле до смањења опијања међу младима и свих негативних последица и импликација које има овакво понашање. Допринос ове дисертације је, пре свега, у томе што је поставила

темеље у домаћој антропологији проучавању конзумације алкохола као култури пијења.

6. Закључак

Имајући у виду наводе у овом извештају, Комисија је закључила да је докторска дисертација кандидаткиње Милановић научно релевантно и оригинално научно дело, вредан допринос домаћој антропологији и етнологији, али и другим друштвеним наукама и хуманистичким дисциплинама. На основу начина на који је приступила и конципирала емпиријско истраживање, теоријски и контекстуално га разрадила и спровела, на основу значајног етнографског материјала и аналитичких резултата кандидаткиња је испунила очекивања и показала да је квалификована за научни рад. Дисертација је написана у складу са конципираном и одобреном темом, испуњава све формалне, садржинске и квалитативне услове који су постављени нормативним актима. На основу свега наведеног, Комисија даје позитивну оцену докторске дисертације кандидаткиње Невене Милановић, под насловом **„Од конзумирања алкохола до културне концептуализације пијења: антрополошко истраживање на примеру популације младих у Београду“**, и предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да прихвати овај Извештај и одобри усмену одбрану.

У Београду,

26. 8. 2019. године

Комисија:

проф. др Иван Ковачевић

доц. др Ана Банић Грубишић

доц. др Ивана Гачановић

др Јадранка Ђорђевић Црнобрња,
виши научни сарадник ЕИ САНУ

проф. др Лидија Радуловић (менторка)